

עיתון זגלמביה זאגלעמביער צייטונג

גיליון מס' 45 תשרי תש"ף - אוקטובר 2019
Zagłębie (Zaglembie) Newsletter October 2019

ארגון עולמי של יוצאי זגלמביה
Zagłębie World Organization
www.zaglembie.org
admin@zaglembie.org

אתר הזיכרון ביער מודיעין. מאמצי שיקום לאחר השריפה

Będzin
Sosnowiec
Dąbrowa Gornicza
Zawiercie
Czeladź
Sławków
Wolbrom
Chrzanów
Dańdówka
Gołonóg
Grodziec
Kazimierz
Klimontów
Ksawera
Kromołów
Łagisza
Maczki
Milowice
Modrzejów
Niemce
Niwka
Olkusz
Oświęcim
Piaski
Porąbka
Siewierz
Strzemieszyce
Trzebinia
Wojkowice
Zagórze
Ząbkowice

אנחנו עומדים בפתחה של שנת תש"פ הבאה עלינו לטובה וברצוני לסכם את המצית השנה האחרונה מאז צאת העלון הקודם. מעבר לפעילותנו השוטפת בתקופה הנידונה אירעו שני אירועים מרכזיים המשפיעים על פעילות הארגון בשנים הבאות.

האירוע הראשון הוא הדליקה הגדולה, שכלתה כמעט את יער קדושי זגלמביה בו נצא אתר הנצחה שלנו. ריבוננו של עולם סייע בידינו והאתר עצמו לא נפגע (דגל ישראל המונף באתר שרד את הדליקה). הקרן הקיימת לישראל התחילה מיד בפעילות שיקום היער - תחילה בכריתת העצים השרופים, שלב שכבר הסתיים, ומיד אחר-כך בחידוש מערכת השקיה ושיקום הצמחייה ונטיעה של עצים גדולים.

האירוע השני, אשר הפך בשנים האחרונות לפעילות שנתיית של הארגון - ביקורה של משלחת בת עשרים איש, בני דור שני, שלישי ורביעי, בזגלמביה בסוף חודש יולי 2019. אירוע זה ראוי לציון

בשל שני הישגים אליהם הגענו לאחר שנים רבות: הראשון הינו יצירת קשר לראשונה עם ראש עיריית דומברומבה-גורניצה, איתו נפגשתי יחד עם רחל בבס ודיאנה גרונדליגר שיין כנציגי הארגון וזאת לאחר שראש העירייה השתתף בארוחת ערב שערכנו ראשי הרשויות וחברינו בזגלמביה.

ההישג השני הוא הבטחה שקיבלנו מסגנית ראש עיריית סוסנוביץ להכין ולקבוע שלט הנצחה לבית הכנסת הגדול בסוסנוביץ, אשר נשרף עם כניסת הגרמנים לעיר.

אני מקווה שקשרינו עם הרשויות בזגלמביה ימשיכו ויתחזקו. דבר שיאפשר לנו הגברת קצב ההנצחה של אתרי המורשת ומורשתנו עצמה, בקהילות זגלמביה אשר חרבו.

אני מאחל לכולנו שנה טובה, שנת בריאות ואריכות ימים, במיוחד לבני הדור הראשון שעדיין איתנו.

תל-אביב, אוקטובר 2019

דב פניני

יו"ר ארגון קהילות זגלמביה

ארגון יוצאי זגלמביה קיבל את פני השנה החדשה בהרמת כוסית המסורתית בבית ציוני אמריקה ב-10 בספטמבר. מה גדולה היתה השמחה כשהתברר שיש היענות גדולה של חברי הארגון. כמאה איש גדשו את האולם ובהם - בני דור ראשון, שני, שלישי ואפילו רביעי. האווירה היתה חגיגית ונעימה. יו"ר הארגון דב פניני, הציג דוח פעילות שנתיית שאושר על ידי האסיפה הכללית. כמו כן הצביעה האסיפה על מינוי שני חברי ועד נוספים: חיים דקל ובת-חן בן-עמי סונין.

ארגון יוצאי זגלמביה
מאחל לכל חבריו ולכל בית ישראל שנה טובה

רשמים מהמסע לזגלמביה 2019

על אף שלא היה דבר שסוּכך עליו. מסרתי לסבתא רבתא אהבה מאמא שלי וממני ופתאום עלה בדעתי שאפילו סבתא שלי, בתה של יטקה, מעולם בעצם לא הדליקה נר ליד מצבת אמה.

כשיצאתי למסע, חברה איחלה לי "תעשי חיים". על פניו זהו איחול מעט מוזר בהתחשב באופי המסע, אך בה בעת האיחול המתאים ביותר, משום שבאתי לחפש את עקבות החיים שהיו שם, וכן להביא לשם משהו מחיי שלי.

עודני נותנת למידע ולחוויות לשקוע בכל מישורי הווייתי, אך כבר יודעת שארצה להצטרף למסעות הבאים (וודאי גם עם אימי שנבצר ממנה להצטרף למסע הזה).

תודתי העמוקה שלוחה לארגון יוצאי זגלמביה, לבת-חן, דפנה ושמרון על ארגון המסע במקצועיות ורגישות, לרחל מזכירת הארגון ודב יושב הראש, למדריכים המקומיים וכמובן לכל אחת ואחד משותפיי למסע שלעולם כבר יהיו בליבי: שנה טובה.

נועם סולקאט ששון, אוגוסט 2019

משלחת רשמית של עיריית סוסנוביץ בטקס בכיכר השילוחים

סיור בהדרכת פיוטר בעיר העתיקה בבנדין

מפגש עם אדם שידלובסקי בקפה ירושלים

מאז שעמדתי על דעתי, בגיל צעיר למדיי, השואה הייתה מעין נקודת אפס עבורי. באופן תת מודע כמעט, תפסתי את ההיסטוריה האנושית שקדמה לה, כדבר מה שאולי לא התקיים כלל. בשנים האחרונות אזרתי עוז לקרוא מעט על תקופת השואה ועל חיי היהודים בגרמניה בתקופה שקדמה לשואה. אט אט החלה נקודת האפס להפשיר בקרבי. ההכרה בכך שלפני השבר הגדול הזה - לצד מלחמות, מחלות וקשיים נוספים שזימנו ומזמנים חיי האנוש - התקיימו חיים תוססים ועשירים של תרבות, מחשבה, משפחה ואהבה, החלה לחלחל ולעורר את סקרנותי הזהירה.

סבתי מצד אימי, ריבה שור לבית וילדה, נולדה בבנדין בשנת 1912. היא עלתה ארצה עם תנועת גורדוניה בתחילת שנות השלושים, ונפטרה בשנת 1987. על פי מה שסיפרה לי אימי, סבתי לא ידעה למעשה מה עלה בגורל משפחתה שנשארה בפולין בתקופת השואה. היא ידעה שאינם עוד בין החיים, אך לא היכן ומתי נאספו אל אימהותיהם ואבותיהם.

למעט תמונה אחת של הסבא רבא שלי, אלחנן (אלקון) וילדה, אין ברשותי תמונות של בני המשפחה שנשארו בפולין, גם לא מכתבים או כתובות. את שמות אחיה ואחיותיה של סבתי קיבלתי בסוף השבוע שלפני הטיסה מדני רוקוטש, שהתנדב בשמחה לסייע לי למצוא מידע. כמו כן, בעזרתו האדיבה של חיים דקל, נודע לי כי הסבתא רבתא שלי נפטרה במאי 1937 וכי היא טמונה בבית הקברות בצ'לדז. למסע יצאתי, אם כך, כשבידי מעט מאד מידע, מתוך סקרנות גנטית כמעט ורצון לפקוד את קברה של סבתה של אימי ולהלך ברחובות בבנדין, שם נולדה סבתי ובילתה את ילדותה ונעוריה.

"המסע היה כל מה שהעזתי לקוות"

כאשר נרשמתי למסע לא ידעתי למה לצפות, אך המסע היה כל מה שהעזתי לקוות וכל כך הרבה יותר מכך. יצאנו בקבוצה של 19 אישה ואיש, מנציגת הדור הראשון ועד נציגת הדור הרביעי, ממקומות שונים בארץ, תחומי עניין ועיסוק מגוונים. מיד בתחילת המסע נוצרה תחושה מאד מיוחדת של שותפות הדדית ושל אינטימיות, כזו המאפיינת לרוב אנשים ש"שתו מאותם המים" כמו שאמא שלי מכנה זאת. כמי שמתעניינת באופן כללי בהיסטוריה ובבני האדם, הסיורים וההסברים היו מרתקים עבורי, כל סיפור משפחתי של כל משתתף ומשתתפת הוסיף להבנתי את עושרם של החיים היהודיים טרום השואה. המפגש עם החברים הפולנים היה מרגש מעבר למילים - המחויבות, הפעילות היצירתית והחינוכית, תחושת השליחות, הידע, הסקרנות ולא פחות חשוב - נועם ההליכות והענווה של קרולינה ופיוטר (מייסדי קרן בראמה צוקרמנה) ומרצ'ין, עוררו בי אהבה, השראה ותקווה.

ביום הרביעי למסע, ביקרנו בבית הקברות בצ'לדז. לאחר הטקס שערכנו לזכרו של אביה של דפנה אלדה, זאב לירון ז"ל, החל לרדת גשם זלעפות. חברי הקבוצה שבו לאוטובוס ואני הלכתי לחפש את מצבתה של הסבתא רבתא שלי. רחל מזכירת הארגון אמרה לי לא למהר ולקחת לעצמי כמה זמן שאני צריכה, בזמן שחיים דקל מסייע לי באמצעות הוואטסאפ לאתר את המיקום המדויק. כך בגשם שוטף עמדתי מול מצבתה של "איטקא ווילדער", אומרת לעצמי שאנסה לכל הפחות להדליק נר נשמה, אפילו אם יאיר לשנייה אחת. באורח פלא כמעט הגר נותר דולק

קדיש בבית העלמין הקתולי בעיר בנדין

ועשית עימדי חסד ואמת (בראשית מ"ז כ"ט)

בעזרת החבר יאנוש גימבורסקי, מצאנו למחרת את קבר האחים בבית העלמין הקתולי. ברצוני לציין - זהו קבר היחיד בכל בית העלמין בקתולי אשר אין עליו צלב, אולי מתוך כבוד לאותם 17 היהודים הטמונים במקום עם הנרצחים הפולנים. לרגל ציון 80 שנה לתחילת המלחמה ולאירועים אלה, הוחלט השנה בפעם הראשונה, בתיאום עם הכומר של הכנסייה בבנדין, לערוך טקס כבוד וזכרון לנרצחים הטמונים בקבר האחים. בטקס השתתפו חברי משלחת הארגון שיצאה לזוגלמביה ביולי 2019.

שמשון ישיבין

קדיש בקבר אחים בבית הקברות הקתולי

מלחמת העולם השנייה פרצה ב-1 בספטמבר 1939. כבר בימיה הראשונים, התמקמו הגרמנים בערי זוגלמביה ובהן בנדין. הם הצרו את צעדיהם של יהודי העיר הטילו גזרות כלכליות, פיקוח על מסחר ועוצר בשעות לפי החלטת המפקד הגרמני. ב-9 בספטמבר 1939, במוצאי שבת (פרשת נצבים וילך), בלילה שבו מתחילים לומר פיוטי "סליחות", כאשר בית הכנסת הגדול גדוש במתפללים, שרפו הגרמנים את בית הכנסת על יושביו ואת השכונה הקרובה.

באותו לילה, רצף של אירועי איבה תחת ידם האכזרית של הגרמנים שטף את העיר והתרחש אירוע נוסף אשר נדחק לשולי ההיסטוריה ולא קיבל ביטוי עד לימים אלו. באותו לילה לכדו הגרמנים 40 מתושבי העיר - יהודים ופולנים. הם נגררו לאזור מרכז העיר וליד משרדי המחוז הוצאו להורג ביריות.

הגרמנים העלו את גופות הנרצחים על משאית שהסיעה אותן לבית העלמין הקתולי. שם הורו לקברן לכל יספר לאיש את אשר אירע באותו לילה.

40 הנרצחים נקברו בקבר אחים בבגדיהם ללא הליך טהרה.

בביקור שערכתי בפולין בשנת 2017, קרולינה הראתה לי את המקום בו בוצעה ההוצאה להורג. היום, על קיר משרדי בנק שניצב במקום (ברחוב Saczewskiego) מתנוסס לוח זכרון ל-40 מתושבי העיר "יהודים ופולנים"...

כאשר התעניינתי היכן נקברו הנרצחים, ענתה קרולינה שאינה יודעת אם בכלל משהו זוכר ומכיר את מקום קבורתם.

רוקמים קשרים חדשים

לזוגלמביה, אך הודות למפגשים שערכנו בדומברובה במהלך הביקור האחרון, בביקור שנערוך בשנה הבאה בזוגלמביה נוסף גם ביקור במוזיאון בדומברובה לתכנית המסע.

אנשי המוזיאון מעוניינים לקבל מאתנו מסמכים, אינפורמציות, תמונות וכל מה שיכול להעשיר את התצוגה במוזיאון בנושא היהודי והתושבים היהודיים בפרט, שהיו חלק חשוב מאוד בקיומה של עיר מומלץ לבקר באתר האינטרנט של המוזיאון: www.muzeum-dabrowa.pl מי שמעוניין ליצור קשר עם המוזיאון, לקבל מהם חומר ואף להעביר להם חומה, מוזמן לפנות בכתב ל- muzeum.miejskie@sztygarka

legionow polskich 69 41-300 dabrowa gornicza

או במייל למגדה: mcyankiewicz@muzeum-dabrowa.pl

רחל צנטנר בכס

דור שני למשפחות רכניץ ומיזדובניק מדומברובה גורניצה

שרידי בית העלמין היהודי

בנסיעתנו האחרונה לזוגלמביה שהתקיימה בסוף חודש יולי, נפגשנו עם מנהל המוזיאון מדומברובה גורניצה מר ארקדיוס ריבק arkadiusz rybak ואוצרת המוזיאון - מגדה magda cyankiewicz והחלפנו רשמים. עד כה הביקור במוזיאון דומברובה לא היה כלול בתכנית המסע במשלחות שלנו

בערב האחרון בביקורנו בפולין, ערכנו ארוחת ערב חגיגית בהשתתפות ראשי ערים וסגני ראשי ערים באזור זוגלמביה, וכמובן חברינו הטובים שמסייעים בידינו בשימור המורשת היהודית בערי זוגלמביה. האירוע הוכתר כהצלחה גדולה ובעקבותיו נרקמו קשרים חדשים וברוכים בערי האזור

טקס הזיכרון לשואה ולגבורה

לבנין וגידור הרשתות החדשניות שפותחו במפעל מגינות היום על ירקות ופרחים והמפעל זכה בפרס החקלאות. את המשואה השיאו יחד בתו רינה קהאן ונכדתו אמילי. משואה שלישית הועלתה לזכרו של נפתלי פדר ז"ל, יליד העיר סוסנוביץ, אשר הקדיש את חייו לעשייה ציבורית, כיהן כח"כ מטעם מפ"ם וזכה בתואר "יקיר העיר תל-אביב", על פועלו לשימור שפת היידיש. את המשואה לזכרו השיאו ילדיו, ורד נוף פדר ושי פדר. משואה רביעית הועלתה לזכרו של פרופ' יהושע פראוור ז"ל, יליד העיר בנדין, חתן פרס ישראל למדעי הרוח ויקיר העיר ירושלים. פרופ' פראוור היה היסטוריון, מגדולי חוקרי ממלכת ירושלים והצלבנים בארץ ישראל, ממקימי אוניברסיטת חיפה ואוניברסיטת בן-גוריון בנגב והעורך הראשי של האנציקלופדיה העברית. את המשואה לזכרו השיא בנו, אהוד פראוור. משואה חמישית הועלתה לזכרו של יעקב (קובה) צים ז"ל, יליד העיר סוסנוביץ, אמן בעל מוניטין בינלאומי של מעצב גרפי וצייר, אשר עיצב בארבעים שנותיה הראשונות של המדינה בולים, שטרות כסף, מטבעות, מדליות, וסמלים רבים. יעקב צים עסק בחינוך לאומנות ובהקמת בתי ספר לאומנות ברחבי הארץ. על פועלו החינוכי קיבל את פרס משרד החינוך למפעל חיים. משואה שישית הועלתה על ידי דוד (דוידל'ה) בארי, דור שני להורים ילידי שצ'מישיץ בפולין. בארי משמש כמנכ"ל עמותת אלעד - עמותת הפועלת לחיזוק הקשר היהודי אל ירושלים והוא חתן פרס ישראל למפעל חיים על תרומתו למדינה, בכינון המפעל הלאומי - עיר דוד. את משואת התקומה לזכר חיילי נצר אחרון, השיא סא"ל יואב סויסה, מג"ד בבה"ד 1 אשר מלווה את האתר מזה כ-4 שנים. את תפילת אל מלא רחמים נשא החזן חיים גרינשטיין.

צילום: בני לפיד

העצרת השנתית לשואה ולגבורה של הארגון העולמי של יוצאי זגלמביה, התקיימה ב-2 במאי, ביד הזיכרון שביער מודיעין, בהשתתפות כ-800 חברים. נשאו דברים: יו"ר הנהלת הארגון, דב פניני, חוקר השואה פרופ' גדעון רייף, ידיד הארגון אדם שידלובסקי מבנדין פולין ובת-חן בן-עמי סונין, נציגת הדור השלישי. את הטקס הנחו גל גרינברג וערן פניני ולוונה בשירה חבורת הזמר בניהולו המוזיקלי של יאיר קלינגר, בן ליוצאי זגלמביה. הדלקת המשואות התקיימה השנה בסימן הוקרה ליוצאי זגלמביה, דור ראשון ושני, על תרומה יוצאת דופן למדינה. משואה ראשונה הועלתה לזכרו של אל"מ זאב לירון ז"ל, יליד העיר בנדין, מראשוני הטייסים בחיל האוויר, מפקד הטייסת הראשונה ומפקד קורס טייס ומבכירי המוסד. את המשואה השיא נכדו, לירון אלדר. משואה שנייה הועלתה לזכרו של דוד קליימן ז"ל, יליד בנדין, שהקים את מפעל 'מטאור' לייצור רשתות שונות

לירון אלדר משיא משואה לזכר סבו זאב לירון

76 שנים לחיסול גטאות זגלמביה

1951. אז נמסר לוועד ארגון יוצאי זגלמביה, צרור אפר של יהודי זגלמביה העקודים באושוויץ. הצרור נמסר על ידי אחד משרידי סוסנוביץ - דוד זיכה, שניצל בדרך נס כאשר הועסק כאסיר ליד כבשני האש של המחנה. לאחר שריפת גופותיהם של מגורשי יהודי זגלמביה במשלוח האחרון לאושוויץ ב-1943, ובהם גם אשתו וילדיו שנחנקו ונשרפו, הוא חיטט בתנור ואסף קומץ אפר שנותה.

יצחק טורנר ואסתר גרינגראס. מניחים זר בשם ארגון יוצאי זגלמביה

בנוסף, הובא לחברי הוועד גם עפר מבית הכנסת בסוסנוביץ שנשרף מיד עם כניסת הגרמנים ב-3.9.1939, על ידי מר לנדסמן וגם קומץ זה טמון ליד האנדרטה. מאז, בכל שנה, נפגשים חברי הארגון ליארצייט השנתי לחיסול גטאות זגלמביה.

רחל צנטנר בכס

כמו בכל שנה, נפגשו חברי ארגון זגלמביה ביום צום תשעה באב (11.8.19), במצבת הזכרון בבית הקברות בנחלת יצחק, לציון היארצייט לחיסול גטאות זגלמביה.

ראוי לציון כי השנה נרשמה נוכחות יפה של חברים שהגיעו לאירוע בפעם ראשונה - חברים שהיו בנסיעה האחרונה לפולין וכן שני מבקרים מארה"ב - שני אחים שהגיעו עם בן דודה שלהם (משפחת ווינגרטן מדומברובה). לשמחתנו, גם בני הדור הראשון כיבדו אותנו בנוכחותם: יצחק טורנר, אסתר גרינגרס, אברהם פרידמן ושמואל ריינשטיין.

את הטקס הנחה רפי יהלומי, שציין כי עברו 76 שנים מאז שהגטאות בזגלמביה חוסלו וקרובי משפחתנו נשלחו למחנות עבודה, למחנות ריכוז ולאושוויץ.

יו"ר הארגון דב פניני, סיפר בקצרה על ביקור המשלחת בזגלמביה ועל המפגשים החשובים עם ראשי הערים סוסנוביץ ודומברובה גורניצה.

רינה כהן הקריאה קטע מסיפורו של אביה דוד קליימן על חיסול גטו קמיונקה בבנדין. החזן אבי פרי, הקריא פרק ק"ל מתהילים ואמר את תפילת 'אל מלא רחמים' את הטקס סיים שמשמון ישיבץ באמירת בקדיש.

רבים אינם יודעים, את סיפור הקמתה של מצבת הזכרון בשנת

שריפה אחים, שריפה

עבודות השיקום בעיצומן

שריפת ענק שפרצה ב-ל"ג בעומר השנה, כילתה חלקת יער עצומה ביערות בן שמן ובתוכה גם יער "זגלמביה", שבו כעשרת אלפים עצים.

חלקת יער זו, היתה הקשר הראשון של ארגון זגלמביה עם קק"ל.

לפני למעלה מ-30 שנה, פנו ראשי ארגון זגלמביה לקק"ל בבקשה להנציח את הנספים בשואה על-ידי נטיעת יער בן עשרת אלפים עצים. בהמשך פנייה זו הובילה להקמת אתר ההנצחה כפי שהגנו מכירים היום. השריפה האחרונה כילתה את רוב העצים באתר ההנצחה אשר נכרתו בחודשים האחרונים, אך לא פגעה בקיר ההנצחה. בפגישה עם גורמי הקק"ל סוכם על תהליך שיקום האתר אשר ימשך לאורך זמן רב וכבר מתבצע בשטח כשאת מקומם של עצי האורן מחליפים עצי זית.

ישביץ שמשון

צילומים: ראובן קסטרו, שמשון ישביץ

עצי הזית החליפו את עצי האורן

היער השרוף. הלב בוכה

אתר ההנצחה לפני השריפה

אתר ההנצחה ערום, העצים נשרפו

"סיפורו של שורד" - דוד אורבך בגוף ראשון, בצל השואה והתקומה

"דע לך, שכל רועה ורועה, יש לו ניגון מיוחד משלו" (נעמי שמר ורבי נחמן מברסלב)

דוד אורבך בסיוור
במחנה ההשמדה אושוויץ

היום שרופא המחנה, ד"ר מאייה, עבר ליד מיטתי ואמר לחובש ששמו היה וולנרמן: "לאורבך אל תיתן יותר כדורים, אין לו תקווה". באותו הלילה חל מפנה, חומי ירד וחזרתי עם ששת האסירים שנותרו לעבודה סדירה: חלשים, אך 'איתנים'.

בינואר 1945, הגיעו אלינו שמועות שהרוסים כבשו את

פולין ומתקרבים לגרמניה. הרגשנו את המתח באוויר, שמענו הדי פצצות ואזעקות וחשנו במתח בקרב מנהלי העבודה והשומרים הגרמניים. ב-8 בפברואר 1945, צוידנו בלחם ועזבנו את המחנה עם שחה, בעזיבה הקרויה "צעדת המוות", בה מאות מצאו את מותם בדרך לא דרך באפיסת-כוחות מוחלטת, תוך דשדוש בשלג בתנאי קור נוראיים. ביום א', ה-20 בפברואר 1945, שמענו הדי טנקים שהתקרבו עד לצריף בו התחבאנו. לאחר שאנשי צבא כיתרו אותנו, פתחנו את הצוהר, עלינו מעלה ובידיים מורמות, תשושים, אבודים וחסרי אונים, יצאנו החוצה וצעקנו "שלום חברים!". לאחר כמה דקות, הופיע רכב פיקוד צבאי, שממנו יצא קצין בכיר עם דרגות ומדליות וצעק בהתרגשות "אתם יהודים!" גם אני יהודי, מ'גומל', אני משרת בצבא-האדום ויש לי הכבוד לשחרר יהודים". כדי לבדוק אם אכן אנו יהודים, הוא ביקש שנפשיל את מכנסינו, שאל כל אחד לשמות הוריו והזהירו לא לגעת בשום מזון בסביבה, היות שהכל מורעל. לבסוף, צייד כל אחד מעמנו בהוראה כתובה, המאפשרת קבלה בבית-חולים שדה, שהיה מרוחק קילומטרים מספר.

באמצע חודש מרס 1945, חזרתי ל"בנדין", עיר הולדתי, ברכבות צבאיות ושם נודע לי על מר גורלי. הורי ואחיותיי נספו באושוויץ ומכל המשפחה המורחבת נותרנו שלושה אחים בלבד ואחות, שעלתה לארץ ישראל ב-1935. נשארתי בחיים כי היה בי כוח-הישרדות, רצון לחיות, נחישות ותקווה, אשר בזכותם שרדתי. לאחר עלייתי עם האוניה "ברכה פולד" אחרי שהייה של כמה חודשים במחנה המעצר ב"קפריסין", הייתי חייל וקצין ומספרי האישי היה: 2425. הייתי יקיר תעשיית היהלומים, פעיל במשך כ-4 עשורים בתנועת הצופים ולשמחתי הרבה, בשנת 2017 זכיתי להדליק משואה כניצול שואה, בטקס התייחדות עם קדושי זגלמביה, שנערך מטעם ארגון יוצאי זגלמביה, ביד הזיכרון שליד מודיעים. אני מאושר שלא נותקה השרשרת ועם רעייתי האהובה, ניצולת שואה אף היא, ברנקה, לבית הורוביץ, עליה השלום, יש לנו 3 ילדים, 14 נכדים ולמעלה מ-40 נינים... אני שר את "התקווה" כל יום.

ילדיו האוהבים: זורון, נינה וליאור

נולדתי בעיר "בנדין" שבמחוז "קייילצה", אשר בפולין. גדלתי בבית חם בן עשר נפשות והייתי השביעי בין שמונת אחיי ואחיותיי. ילדותי המאושרת יכולה לפאר ספר שלם. למדתי בבית ספר "מזרחי", עם זגש לצינונות, כשחלקם של השיעורים מתנהל בעברית. הייתי תלמיד טוב, שובב, פעלתן ומלא-מרץ. לאבא היה מפעל לסדקית: מטפחות, שרוכים למיניהם, כפתורים וכדומה. בהיותי בן 14, החלה שואת יהדות אירופה בכלל ושואת פולין בפרט. אני מפסיק ללמוד, לדאבוני הרב. שבוע לאחר תחילת המלחמה, ב-8 בספטמבר 1939, הוצת ונשרף חלק ניכר מהעיר, כולל בתי הכנסת. יהודים רבים נשרפו חיים בבתיהם, היות שלא הצליחו להימלט. תליית יהודים בחוצות העיר בשנת 1941 ודרישת הגרמנים מאתנו לחזות בזוועה והריגת יהודים על ידי הגרמנים כשראו אור בבית יהודי בליל הסליחות הראשון, שבוע לפני ראש השנה - הייתה עליית מדרגה, עבורי ועבור משפחתי.

ב-1942 נערכה סלקציה. אספו את היהודים במגרש הכדורגל ואני זוכר שנגזר על אמי להישלח למחנה-ריכוז. אחותי, שרה, התחפשה לאחות והצליחה להוציא את אמא, לעת עתה, מרוע הגזירה. מכאן ואילך כשאני בגיל 17, התרחשו התהליכים הנוראים מהר מאוד, כאשר לא דמיינתי, שבשנים הקרובות אעבור מסע-תלאות עגום, כואב ונושק למוות.

"יהודים תתנגדו, מובילים אותנו להשמדה"

בן 17 וחצי הייתי, כאשר ב-20 במאי 1943, עם שחה, הקיפו הגרמנים את הגטו וכולם נדרשו לצאת החוצה. את הורי החבאתי מהר בבונקר שהיה מתחת לרצפת-הבית, עמדתי ליד המפתן והראיתי להם שאני "סוגר" את הבית. הובילו אותי למקום-ריכוז הסמוך לתחנת הרכבת ושם התחיל מיון שתוצאותיו היו ידועות מראש: חלק הולכים למחנות-עבודה וחלק למחנות-השמדה. ידענו, בעליל, שאלה שהובלו לרציפי-התחנה והתנגדו בתוקף לעלייתם - נועדו למחנות ההשמדה. אני זוכר שהמתחן והמורה שלי, יצחק פסחזון צעק נמרצות: "יהודים תתנגדו, מובילים אותנו להשמדה!". לאחר מכן, הובלנו אני ועוד כמה אנשים לרציף שהיה מוכתם בדם ובעצם סיפר את סיפור ההתנגדות. נשלחתי למחנה לעבודות כפיה ב"קרביץ" שבגבול צ'כיה-פולין. בדרך, כשהרכבת האטה ונכנסה ליער-עבות, קפצתי מהחלון... לאחר מספר דקות שמעתי ירייה והרגשתי כאב ברגלי השמאלית, שהייתה שטופה בדם. קרעתי חלק מחולצתי לצורך תחבושת וחוסם-עורקים והתכוננתי להישאר עד החשכה ולחזור בדרך לא דרך לגטו "בנדין" - עיר מגורי. לפתע, הופיעו שני אנשי אס אס עם אקדחים שלופים ואני, שראיתי לנגד עיני את המוות, אמרתי להם: "עקב ריב דחפו אותי מהרכבת".

הוחזרתי בכוח למחנה המיועד. בתום סיום בניית המפעל, שארך חודשיים, הובלתי למחנה מעבר שבגרמניה ושמו "גרוסמסלביץ". לאחר מספר ימים הועברתי למחנה ב"קלטנדורף" שבגרמניה. עד ינואר 1944 שהייתי במחנה זה ולאחר מכן הגעתי למחנה "גריידיץ", מחנה בו רוב האסירים עבדו במפעלים לייצור נשק.

המחנה האחרון היה: "בונצלאו" ובתום ימים של עבודה קשה חלו 50 אסירים וביניהם גם אני. קבלנו חום גבוה, בודדו אותנו ונותרנו לאחר מספר ימים שבעה אסירים בלבד. לא אשכח את

הכח בנדין חוזרת למגרש

אדם שידלובסקי וחברי הקבוצה

בדומה לקבוצות הכח בוינה או ציריך וערים אחרות באירופה גם הכח בנדין היתה פעילה מאוד והייתה לה קבוצת כדורגל והתעמלות". שידלובסקי סיפר לי כי אחרי הפרסום בעיתון

של התמונה של שחקני הקבוצה מ-1930, התקשרה אליו אישה מנורבגיה וזיהתה בתמונה את אביה - חנוך ברומה מישהו נוסף מארה"ב זיהה קרוב משפחה אחר שלו ומישהי בשם מרים שפיצק סיפרה לו בהתרגשות שזיהתה את דודה. שידלובסקי הבטיח להם חולצה חתומה מהמשחק עם שמו של הכדורגלן ששיחק אז בבנדין.

שידלובסקי מתרגש. הדרכי ההיסטורי התקיים במסגרת פסטיבל נוער בכדורגל שהתקיים בבנדין. הוא כלל בתכנית הפסטיבל את המשחק הזה והזמין את כולם במטרה להפוך את המשחק לפסטיבל של שלום ואחוה. "מרגש אותי לראות 11 שחקנים שעולים לשחק עם החולצות של הכח ואני מקווה שאני לא רק מלמד היסטוריה, שאם יהיו דגלים של ישראל ופולין במשחק זה יתרום לפתרון הבעיות בין הצדדים", אמה שידלובסקי החליט לרשום שמות של שחקני כדורגל על החולצות למרות שלפני 81 שנה זה לא היה נהוג, כך ראינו את שמותיהם של ראפפורט, בירנצוויג וגליקשטיין על החולצות. דויד זמיגרוד היה אחד מהספונסרים של הקבוצה שהחלה לשחק ב-1914. הוא היה בעלים של אולם ריקודים ובית דפוס ומימן את המשחקים שהיו באיצטדיון "קושצ'ושקו" בבנדין - כיום התחנה המרכזית של העיר. למשחקים מרכזיים היו מגיעים כ-2000 צופים. רבים היו נדחקים מסביב לראות את משחקי הדרכי נגד סרמציה. גם בערים נוספות כמו בסוסנוביץ, צ'לאדז' ודומברובה גורניצה היו קבוצות כדורגל יהודיות.

יעקב זיו (ז'לזו)

צילום: Dariusz Waluszczyk, Bożena Łapaj

הכח בנדין לפני 81 שנים

חוזרים למגרש. דרכי היסטורי

בדרכי הסטורי ומרגש של העיר בנדין שהתקיים ב-6 בספטמבר, בין קבוצת סרמציה המקומית לקבוצת הכח בנדין, נרשם ניצחון מקומי 2:5, 80 שנים בדיוק מאז נשרף בית הכנסת המקומי בעיר על ידי הנאצים במוצאי שבת, ליל ה-9 בספטמבר 1939 ו-81 שנים אחרי ששתי הקבוצות נפגשו לאחרונה בדרכי בליגה המקומית וסיימו ב-2:2.

הכח בנדין היא קבוצה יהודית שפעלה בבנדין לפני מלחמת העולם השנייה. שחקני הכח עלו עם חולצות כחולות וסמל הכח ושמות השחקנים בגבם, כאשר חברים בהרכב שני יהודים - שון היל מדטרויט, דור שלישי לניצולי שואה מבנדין ואבי אספוזיטו שנולד בישראל וכיום מתגורר בבנדין.

סרמציה המשחקת בליגה הרביעית בפולין, עלתה עם הרכב חסר לאחר שהפסידה בליגה יום קודם, אבל עדיין הצליחה לנצח ביום גשום, בו הגשים אדם שידלובסקי חלום של 10 שנים - לשחזר את הדרכי בין הקבוצות.

את קבוצת הכח בנדין עודדו כמה עשרות צופים יהודים יוצאי זגלמביה מישראל ומארה"ב. כמה סמלי היה שהמשחק המרגש לציון 80 שנה לשריפת בית הכנסת, התקיים בשנה שבה התקיימה שריפה ביער בן-שמון, שבה נשרף כליל היישוב מבוא מודיעין הצמוד לאתר ההנצחה של קדושי זגלמביה וסכנת הכחדה איימה גם על האתר, אך בסופו של דבר קיר ההנצחה שעליו חקוקים שמות הנספים בני זגלמביה שרד את השריפה.

"המשחק הזה הוא עבור הפיוס והמפגש של יהודים ופולנים שצריך להביא שלום בין הצדדים. זה משחק שלפני 10 שנים, כשחשבתני עליו, כולם שאלו אותי בשביל מה אני עושה אותו ועכשיו כולם מתלהבים ורוצים לשחק בכל מחיר", אמר אדם שידלובסקי, ידד הארגון שקשר את גורלו בישראל. שידלובסקי, עוסק שנים בהנצחת השואה, הוא עוזר ליהודים לגלות את השורשים שלהם באזור ולחנך את הפולנים המקומיים ללמוד על השואה ולזכור ולא לשכוח. בסיום המשחק בו נרשם ניצחון לקבוצת סרמציה, ערכו חברי הקבוצות טקס מרגש באגדרטה לבית הכנסת שנשרף ומשם המשיכו לכנסיה הסמוכה, כהוקרה לכומר מייצ'סילאב זוודצקי, שפתח את שערי הכנסייה הסמוכה באותו לילה ליהודים שהצליחו להימלט מהשריפה וסייע בהצלתם.

ירושלים של פולין

בעיתון "גאזטה ויבורצה" של סוסנוביץ נכתב לקראת המשחק: "לפני מלחמת העולם השנייה בנדין כונתה 'ירושלים של פולין'. סטפן באטורי שהיה מלך פולין במאה ה-16 היה הראשון שנתן אישור ליהודים להתגורר בבנדין. היהודים גרו בתוך החומות עם הנוצרים. אפו לחם, תיקנו נעליים ולאחר כמה עשרות שנים הם התחזקו בעיה. היה להם לא רק בית כנסת אלא גם בית ספר ובית חולים משלהם". אדם שידלובסקי אמר לעיתון: "במאה הקודמת היהודים ניהלו בבנדין קבוצות ספורט וחיי תרבות מלאים.

מבצע העלאת עצמות הקדושים משימש

מתוך: עדותו של יחיאל שטרן - ספר קהילת סטשמישיץ (עמ' 95-97)
תרגום מיידש והרחבה: חנה גלבוע

ואלה שמות:

אברהם בן משה מונוביץ
אברהם בן צבי שפינק
אברהם לייב בן ברוך ברט
אליעזר פנקוס
דינה בת יהודה ריטרבנד
הרשל בן משה ריטרבנד
הנדל בן ישראל זקס
זיסמן בן יהודה גידנסקי
חיים אביגדור בן חנוך בייטנר
טלצה בת קלמן פיגנבוים
יהודה בן אברהם שפיגלמן
יעקב בן דוד פנסקי
יעקב בן פנחס הכהן פיטמן
ישראל הכהן גולדשפינר
למל בן ישראל נעיר
מוניש בן אברהם מרץ
רחל בת משה ברט
שמואל בן יוסף זיידימן

השם יקום זמם

לאחר חפירה של כ-20 ס"מ בלבד (!) כבר התגלו עצמות השלדים של כעשרים איש. בחפירה נמצאו חפצים נוספים כמו משקפיים, שעון כיס עם מונוגרם חרוט, מצית ועוד. העצמות הוכנסו לקופסת מתכת ועץ והוטסו דרך ורשה לישראל.

בארץ התקיימה לווייה רבתי בבית העלמין בקרית שאול, בהשתתפות כ-300 איש משיימישיץ, בליווי הרב לאו (בעצמו ניצול מחנה בוכנוולד) וחזן. העצמות נטמנו בקבר אחים יחד עם אפר שהובא מהמשרפות באושוויץ וחפציהם האישיים. רבים פרצו בבכי קורע לב על גורל משפחותיהם.

ליום השנה הוקמה מצבה גדולה לדורות, עם אותיות

מנחושת, המנציחה 18 שמות נרצחים ידועים. הי"ד.

חנה גלבוע: "בכך קיים יחיאל שטרן ז"ל את נדרו להביא את עצמו הנספים לקבר ישראל בארץ ישראל. בעבר התקיימו אזכרות שנתיות בהשתתפות הרב פרנקל ז"ל, רב העיר ת"א דאז.

ונגיעה אישית: אחד הנספים הקבורים בקבר האחים - יהודה בן אברהם שפיגלמן ז"ל, הוא סבם של שלמה, שרה ודרורה לבית שפיגלמן וסבי - חנה גלבוע לבית טנברג שפיגלמן".

יד לנרצחים בכניסה לגטו

ב-23 ביוני 1943, כ' בסיון תש"ג, במהלך אקציה של הנאצים ובעזרת עוזרים מקומיים, בגיא שהיה בצד השני של תחנת הרכבת בשיימישיץ (שהווה צומת רכבות חשוב) רוכזו כל יהודי הגטו למסרת חיסולו ומשלוחים להשמדה.

חולים וזקנים שחשבו להתחבא עד יעבור זעם - הוסגרו לנאצים על ידי שכניהם המקומיים, או שאותרו על ידי כלבים שהובלו בידי הנאצים לאיתורם. כול נורו במקום במטח יריות אכזרי ונקמני - לעיני יקיריהם ומכריהם.

20 גופות הוטלו על עגלה פתוחה והובלו לאורך רחוב ורשבסקה, הרחוב הראשי של שיימישיץ (היום פרבר המסופח לדומברובה גורניצה). דמם ניגר מהעגלה והותיר שובל אדום אחריה לאורך כל הרחוב. שובל שפצע את לבבות היהודים שרוכזו בגיא וחששו לבאות. הגופות הובלו לאיזור הווינר והוטלו לבור סיד שטוח במצבת אבן שבפאתי העיירה. הן כוסו במהירות ובשטחיות בסיד ובעפר.

קבר האחים הפך לשדה מרעה

ב-1945, עם תום המלחמה, חזרו האוידים המוצלים מאש ועלו על קברות אבותיהם בבתי הקברות אשר חלקם היו הרוסים. לאלה מתוכם שעלו לארץ, המצפון לא הניח. יקיריהם נקברו באיזור שהעלה עשבים והפך לשדה מרעה לבהמות. חנה גלבוע: "ב-1964, יו"ר ארגון יוצאי שיימישיץ דאז, יחיאל שטרן ז"ל, לקח על עצמו להסדיר את העלאת עצמות הנרצחים. יוזמה זו נתקלה בקשיים הן מצד ממשלת פולין הקומוניסטית והן מצד ממשלת ישראל שלא עזרה בעניין. רבים מהחברים כבר התייאשו, אך יחיאל שטרן ז"ל נדר לבצע את המשימה, קיים מגעים עם גורמים שונים ואכן, הצליח לקיים את נדרו".

ב-13.4.1967, יצאה משלחת ישראלית בראשות יחיאל שטרן, מלווה בנציג השלטונות, במונית ספיישל מוורשה לשיימישיץ. הם הגיעו לבנדן בשעה 8:00 בבוקר להשלמת סידורים ורישומים ויחד עם נציגים ממחלקות בריאות ורפואה וחברי עירייה, יצאו לאתר הקבורה בליווי טנדר עם חמישה פועלים מצוידים באתי חפירה. הפועלים הודרכו לעבוד בעדינו ובזהירות כדי לא לפגוע או לשבור שום עצם מפאת קודשן. הבור נחפר בפיק ברכיים ובכבוד לנרצחים שהיו מבעלי המשפחות היפות בקהילה, בבכי, אמירת קדיש ובקשת מחילה של חברי המשלחת הישראלית ובסבלנות וכבוד מצד המשלחת הפולנית.

יד הנצחה אין קרים שאול

יד סגולה מין יד קדושים
אין מלוח הזמנה אין ירושלים

יחיאל קלוזנב די ביינער מתוך ספר קהילת סטשמישיץ

זלמן גיטלר חוגג 100 שנים

האסירים למחנה הסגר מבודד ומרוחק, גם הוא בשליזה עילית: גרוס פאנייב. מרגע שהצליחו הרופאים להתגבר על המגפה, חוסל מחנה הסגר זה, והאסירים הועברו למחנה כפייה בשליזה התחתית, מחנה וויזאו. מחנה ריכוז בתנאי גיהינום, כהגדרת זלמן. במחנה זה, הוא מספר, אירעו מקרים מסמרי שיער, שגם היום, ממרום גילו וריחוקו, עוברת בו צמרמורת מהמחשבה על כך. אחד האזכורים בהם היה בחורף הקשה של שנת 1943, בו הוכנס ככוח רב ובאלימות קטלנית, אסיר למבנה עץ זעיר, בגודל של מלונת כלב, תוך כדי שבירת ידיו ורגליו. לקינוח הותזו עליו מים קרים בזרם אדיר. זעקות האימה והבכי קורעות הלב שלו הקפיאו את דם. אלו נמשכו כמספר שעות, עד שנדמו בהדרגה. זלמן מספר שהאסיר היה מבנדין ושמו היה מנדל צוקרמן.

באחת הפעמים קיבל זלמן פרוסת לחם יקרת המציאות מבחור צ'כי שעבד במחנה הוא תחבה לכיסו כדי לאכלה מאוחר יותר. אולם לרוע מזלו מפקד המחנה הבחין בכך, והוא נידון לעונש אכזרי במיוחד של מכות רצח מאלה עם חלקי ברזל להעצמת הצליפה, על גופו הדל והמצומק.

האחרון ברשימת העוברים לבונצלאו

משהסתיימה העבודה בפירמה בה הועסקו אסירי וויזאו, החליטו הגרמנים לחסל את המחנה ולשלוח חלק מהאנשים מוויזאו לבונצלאו. מאה אנשים בלבד היו ברשימת העוברים לבונצלאו. לזלמן, שהיה על סף אפיסת כוחות, נודע שאחיו הבכור, נחום, נמצא בבונצלאו. הוא ביקש מראש המחנה להיכלל ברשימה, אך לא נענה. משהוקראו שמות העוברים לבונצלאו עמד ברחבת המסדרים בדריכות, בחרדה ובהלמות לב עוצמתית שחישבה להתפקע עם כל שם שהוקרא. מספר 100, היה זלמן גיטלר. כל הנותרים נשלחו לאושוויץ.

בבונצלאו יוצרו אביזרי עץ שונים ובעיקר מטוסי דמה להטעיית בעלות הברית. מאחר ולא היתה ביקורת קפדנית על חומרי הגלם, ובהיותו 'לאגר שטוברדינסט' עלה במוחו הרעיון לייפות את חזיתות המיטות בלוחות עץ בדמות חיה כלשהיא. "הבחירה שלי נפלה על פיל, חשבתי שלפיל יש תכונות התואמות את ציפיותינו: הפילים לעולם לא שוכחים, ועם זאת הם מאד סבלניים".

בהתקרב סוף המלחמה, ומשגבר לחץ בעלות הברית על גרמניה, ניתנה ההוראה לפנות את מחנה בונצלאו והחלו ימי צעדת המוות. נדידה של אלפי קילומטרים כשהם חלשים, רעבים, עטויי בגדים

"בימים האפלים ביותר של חיי, לא יכולתי אפילו לדמיין שאגיע לגיל מאה. נלחמתי נואשות על הקיום היומי, על השעה הקרובה, על הרגע הבא".

אכן, 80 שנה חלפו מאז נכנסו הנאצים בשערי פולין. מהיום בו שגרת החיים של נער בן 20, שעבד בעיתון היידיש "המכובד בעיר", כדבריו, "זאגלעמבער צייטונג" נקטעה באיבחת הכיבוש. 80 שנה מהיום, צעד בדממה כבדה, מלווה באביו, בשעות הבוקר המוקדמות ברחובות בנדין הריקים אל עבר בית היתומים, אותו קבעו הנאצים כמקום הכינוס לגברים יהודים, כשירים בגופם, לצאת לעבודות כפייה, בפקודה.

משהתמלאה המכסה, הוסעו הגברים באוטובוסים בעלי חלונות אטומים, למחנה העבודה יוהנסדורף.

זלמן שובץ לקבוצת סוללי האוטוסטרדה שאמורה היתה להגיע עד לוינה. לצורך סלילתה, הם נדרשו לייבש ביצות ולהוציא את הנזלים המעופשים שניקזו במקום. בהיותו איש ספר ולא בעל גוף, דווח לאיש ה-ס.א. כי אינו עומד בקצב. העונש נקבע מיד: לשאת את מוט העץ הכבד ששוקל 15 ק"ג, ואשר שימש להרמת מסילת הברזל, ממקום העבודה לאזור המגורים ובחזרה.

זו היתה תחילתה של דרך חיים חדשה.

דרך ייסורים, קשה ורצופת אלימות. דרך אכזרית פיזית ונפשית, כשהחיים תלויים על בלימה.

מחנה וויזאו, מחנה ריכוז מהגיהינום

משנסגר מחנה העבודה יוהנסדורף, הועברו עובדי הכפייה למחנה לאורה היטה, שם עבדו בבית חרושת ליציקת ברזל שיועד לתעשיית המלחמה הגרמנית. לאחר כחצי שנה התפשטה בקרב האסירים מחלת הדיזנטריה שהתפשטה במהירות עד כדי מגיפה של ממש. בנסיבות אלו, ומתוך חשש להתרחבותה, הועברו

ביקור יעקב זרובבל בציילסהיים

זמן קצר אחרי הקמת המחנה הפתוח בציילסהיים ליד פרנקפורט ע"נ מיין, הגיע למקום יעקב זרובבל, ממנהיגי פועלי ציון שמאל ונשא נאום חוצב להבות בפני העקורים. בין היתר אמה, כי אל להם להביא ילדים לעולם על אדמת גרמניה הארורה, רווית דם היהודים ולעלות ארצה בכל הדרכים. רבים התעלמו, הכמיהה לשיקום החיים והקמת משפחות היו חזקים מכל אידיאה. זלמן היה בין המעטים שכן קיבלו את דבריו אלו ויישמו אותם בפועל. ואכן, ילדיהם של זלמן וגוצ'ה - חנה ליבע (ע"ש אימה של גוצ'ה ואימו), ויעקב יוסף (ע"ש אביה של גוצ'ה ואביו), נולדו רק לאחר עליית לארץ. כאן נולדו להם שלושה נכדים: התאומים אפרת ויואב רייטר ומתן ולנר גיל, וחמישה נינים, ארבעה מהם נושאים את שמות יקירי: תמי לין, ע"ש אימו תמה-ליבע, דין ע"ש עיר הולדתו (בן) דין, עדן גוצ'ה ע"ש רעייתו גוצ'ה וסטון בערעק ע"ש אחיו הצעיר בערעק שנהרג בסיומה של המלחמה בהפצצת בעלות הברית על רכבת בה נסע. כולם הגיעו לחגוג לו את יום הולדתו המאה. המעגל נסגר.

חנית רייטר גיטלר

זלמן גיטלר ובני משפחתו בחגיגת המאה

לארגון יוצאי זלמביה דרושים חברים דוברי פולנית לתרגום מסמכים.

לפרטים נוספים: רחל בבס: rachel.bebes@gmail.com

תמונה מתוך תערוכה בבית התפוצות

דלים ומצויים באפיסת כוחות. את חניית הלילה העבירו במתבנים או במחנות מצחינים. בין המחנות נכללו: גרליץ, זקסנהאוזן, ארליך, דורה ולבסוף ברגן, שם שוחררו על-ידי הבריטים ביום 15.4.1945. עם השחרור, הגיעו אליהם בנות מהמחנה הצמוד בלזן. בין הבנות, היתה בחורה צעירה ונאה מאד מהעיר דומברובה גורניצ'ה, גוצ'ה איזרלביץ. השניים יצרו קשר שהוביל כעבור שנה וחצי לנישואין. הנישואין נערכו בציילסהיים שבאזור האמריקאי, בדצמבר 1946.

ייסוד העיתון "אונטערעוועגס", בדרך לא"י

מספר חודשים לאחר השחרור זלמן עזב את האזור הבריטי, נסע למחנה עקורים באזור האמריקאי והתמקם בעיר ציילסהיים. כמי שהיה טרם המלחמה בעל ניסיון בכתיבה ובעבודה בעיתון בעיר מגוריו בנדין, הוא יזם והקים עיתון בשפת היידיש בשם "אונדזער מוט", האומץ שלנו. לאחר זמן קצר שונה שמו ל"אונטערעוועגס", בדרך. כלומר, בדרך לא"י, אף ששעריה היו נעולים מתוקף תקנות הספר הלבן של הבריטים.

העיתון הופיע קרוב לשלוש שנים, עד לעלייתם ארצה, באגנייה "נורית" (סנט אנטוניו) היישר לנמל חיפה. תאריך ההגעה: 19 באוקטובר 1948.

זלמן וגוצ'ה שוכנו במעברת "אגרובנק" שהוקמה בחדרה. שהייתם במקום לא הייתה ארוכה, שכן תוך זמן קצר, זלמן מצא עבודה בעיתון "הארץ" ברחוב מאז"ה בתל אביב. ידיעת העברית על בורייה, עבודתו טרם המלחמה בזאגלעמביער צייטונג, וניסיונו בעריכת העיתון "אונטערעוועגס" נתנו לו קדימות בקבלה לעבודה ב"הארץ", שם עבד 42 שנה, עד פרישתו לגמלאות.

בספטמבר 1985 התקיימה בבית התפוצות, קמפוס אוניברסיטת תל אביב, תערוכה הנושאת את השם: לחזור ולחיות, שארית הפליטה משחרור עד שיקום. בין היתר התייחסה התערוכה למקומה של עיתונות המשוחררים בגרמניה. מתוך עשרות העיתונים שהופיעו באזור האמריקאי של גרמניה, הוצגו בתערוכה 4 עיתונים, ביניהם "אונטערעוועגס", שאת מאמר המערכת שלו בעמוד הראשון, "אין קאמפ פאר אונדזער באפרייונג" כתב זלמן גיטלר, מתוך כמיהה לפתיחת שערי הארץ לעלייה.

רחל כהן, סיפור של גבורה, ציונות והגשמה

רחל כהן וההסטוריונית אלכסנדרה נמיסלו מפולין

בתחום החינוך המיוחד זכתה להערכה רבה. בשנת 1987 הוענק לרחל פרס העובד המצטיין מטעם ידיעות אחרונות, ב-1991 הוענק לה פרס 'שלם' של לשכת הרווחה בחדרה. באותה שנה, אלי בעלה, נפרד מהחיים לאחר מחלה קשה ורחל נותרה לבדה במושב. בשנת 1999 הוענק לרחל פרס ארצי מטעם השרות למפגרי כעובדת מצטיינת. רחל המשיכה לעבוד גם אחרי גיל הפרישה כעובדת סוציאלית במוסד רמים בפרדס חנה ופרשה לגמלאות בשנת 2003, אז החליטה למלא את חייה בתוכן חדש. מאז הפרישה רחל עוסקת בהתנדבות בתחומים רבים ומקדישה זמן גם ללימודים במילוא"א (מרכז תרבות אזורי "מנשה"). עם השנים נולדו לרחל ואלי ארבעה נכדים - תמר מדודי ואור, יעל וגיא מנעם. בהמשך נולדו שישה נינים - אביתר, יואב, יונתן, עידו, אסף ואיתמר.

עבור משפחתה, חבריה הרבים ומאות המטופלים של רחל במהלך השנים, רחל כהן היא דוגמה ומופת. ילדה מבית דתי, ניצולת שואה, חלוצה בבניין הארץ, אם שכולה, עובדת סוציאלית ומתנדבת, בעלת כח רצון, נדיבות, חוכמה, נחישות וידע נרחב בכל התחומים, המרבה להתעניין בספרות, מדע ואקטואליה.

נאחל לה עוד שנים רבות של בריאות טובה צלילות הדעת והמחשבה.

נעם כהן ושמשון ישיביץ

סיפורה של רחל כהן לבית ויצמן, הנצבת כאן בגאון בגיל 95, מתחיל בעיר בנדין במחוז זגלמביה בפולין, שם נולדה. אביה-דוד יואל ויצמן, שמוצאו מאולקוש, היה חסיד גור שהקים בית ספר לבנות - בית יעקב. אמה של רחל, זיסלה לבית גזעש, היתה בוגרת תיכון וניהלה בית דפוס בבנדין.

לרחל היו אחות בכורה ושני אחים קטנים. היא חונכה במסגרת חרדית של חסידות גור וסיימה בית ספר יסודי דתי ובית ספר תיכון למסחר לבנות.

בצל המלחמה שפרצה בשנת 1939, בניסיון לשרוד, ניסתה המשפחה לברוח מהנאצים וממשתפי הפעולה הפולנים.

בשנת 1942 החלה הסלקציה בעיר, המעבר לגטאות, ומשם המשלוחים למחנות המוות אושוויץ-בירקנאו, עד לצעדות המוות והשחרור ב-2 במאי 1945. במהלך המלחמה הופרדה רחל כהן מאמה, מהאחים והאחות, ומבני משפחה קרובים אחרים (סבה נשלח לאושוויץ). בתום המלחמה היא נותרה בודדה ללא כל משפחה.

לאחר השחרור עברה רחל להולנד, לצרפת, ומשם למחנה הכשרה לעלייה לארץ ישראל. שם הכירה את בעלה לעתיד (יוצא מרוקו), אלי כהן. יחד עלו ארצה בשנת 1948, תחילה לחוף בחיפה משם לקיבוץ שדות ים. לאחר מספר חודשים בקיבוץ עזבו לתל-אביב ונישאו בשנת 1948. בנם הבכור דודי (דוד יואל) נולד לאחר שנה ביפו.

ציונות ועבודת האדמה

לאחר השרות הצבאי, נענו רחל ואלי לקריאת ראש הממשלה - בן גוריון, ליישב את השממה ולעבור לכפר, כך היו בין המתיישבים הראשונים במושב תלמי-אלעזר ועלו על הקרקע בשנת 1952. כעבור שנתיים נולד בנם השני, נעם.

החיים במושב לא היו קלים. מאז שעלו על הקרקע ועד - 1965, התמודדה המשפחה עם קשיים כלכליים ופיזיים בזמן שעסקה בחקלאות - רפת, לול, וגידולים חקלאיים. אך הכל קרס בזמן המיתון הגדול, אז החליטו בני הזוג לעבור לבאר-שבע, שם מצא אלי פרנסה חדשה.

בבאר-שבע נפתח פרק נפלא בחיי המשפחה. אלי עבד באולפן של הסוכנות היהודית ורחל למדה עבודה סוציאלית בחינוך המיוחד בהתמחות בפיגור שכלי ובהמשך עבדה בשני מוסדות. דודי סיים תיכון, התגייס לצבא ושירת שלוש שנים כקצין בשריון בעת מלחמת ההתשה, בתקופת מתח קשה ביותר. כשדודי סיים את השרות, הוא החל לימודים אקדמיים בתל אביב ובמקביל החל לעבוד בשב"כ.

צמיחה מתוך השכול

בזמן שנעם למד בתיכון, המשפחה קיבלה פנייה לחזור ולהתגורר במושב ונענתה בחיוב ובשנת 1971 התגייס נעם לצבא.

מלחמת יום כיפור מטלטלת את המשפחה. דודי, הבן הבכור, נעדר ואחרי כמה חודשים מובא לקבורה בבית העלמין בבאר שבע. בתו תמה, הנכדה הראשונה, נולדה לאחר מספר חודשים.

בנחישות להיאחז בחיים, רחל החלה לימודי עבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה וסיימה תואר ראשון בגיל 53. במקביל היא עבדה במשך שנים רבות בלשכת הרווחה בחדרה ועשייתה

סדנת חקר שורשים

מחקר משפחתי עם חיים דקל ודני רקוטש

מזה מספר חודשים שבמשרדי הארגון בתל-אביב, מתקיימים מפגשים דו-שבועיים בנושא חקר שורשי משפחה.

את המפגשים מלווים ומנחים דני רקוטש וחיים דקל.

מטרת המפגשים הנה 'הנגשת' הנושא לחברי הארגון המעוניינים בכך, וסיוע בבניית עץ משפחה ובאיתור מידע.

עד כה התקיימו עשרה מפגשים, ובכוונתנו להמשיך במפגשים ככל שהחברים יגלו עניין.

במהלך המפגשים המשתתפים נחשפים לאתרים המשמעותיים לביצוע מחקר משפחתי, לכלי תיעוד היסטוריה משפחתית, לנושא הגיאוגרפיה וההיסטוריה של אזור זגלמביה, והדרך בה כלל הנושאים הללו 'מתחברים'. המשתתפים מצטיידים בניסיון, מגלים קשרים משפחתיים שאבדו, ובהרבה מקרים מגלים את קיומן של מצבות של בני משפחתם בחלק מבתי העלמין באזור.

המדור למציאת קרובים

הזכות הגדולה יותר הייתה לשבת במחיצתו של צבי צור (צורלסטון) אביה של חברתנו, עירית טלמון (וסבה של הילה) ולהקשיב לסיפוריו.

אני מניח שאם היה ניתן, המפגש היה נמשך עוד שעות: תקצר היריעה מתיאוריו המפורטים ומזיכרונו המדהים."

צבי צור משמאל, חיים דקל במרכז ושלמה הדס מימין

חברינו חיים דקל, הפך בשנים האחרונות ל"מדור למציאת קרובים". באמצעות קבוצת הפייסבוק 'דור שני ושלישי ליוצאי זגלמביה', הוא מקבל בכל יום פניות רבות ובקשות לסיוע בגילוי שורשי המשפחה ומציאת קרובים ולכל אחד מהפונים הוא עונה ומסייע בסבלנות רבה, תוך שהוא מגייס רשת הגניאולוגים שמונה את דני רקוטש, את פרד פרנקל מעבר לים ועוד. הפעם אנחנו רוצים לשתף אתכם בתגלית שהולידה פוסט מרגש של חיים דקל בזו הלשון:

"זכות גדולה נפלה היום בידיי (או בעצם שתיים):

ראשית, הייתי שותף למפגש ראשון, בין שני בני דודים מדרגה שלישית, שגרים כשלושים ק"מ האחד מהשני ולא ידעו האחד על השני (עד שהגיע המידע מפרד פרנקל). אבל זה כבר עדכון כמעט שגרת.

ארגון יוצאי זגלמביה אבל על מות חברי וחברות הארגון שהלכו לעולמם ושולח תנחומים לבני המשפחה. מי יתן ולא תדעו עוד צער

צבי קניג (קעניג) ז"ל - בנדן

הנרי גויגבאואר ז"ל - סוסנוביץ/ז'רקי (קנדה)

פרניה פרידמן לבית דונסקה - סוסנוביץ

שרה ריזנבך לבית ברוקנר - סוסנוביץ

ליפא בורובסקי - בנדן

בלה קוד'וך (אלמנתו של מאיר קוד'וך) - דומברובה גורניצה

ברכה נאמן לבית פרומרמן-יערי - בנדן - זבירצה

פרומה סקוצ'ילס ז"ל - בנדן

זהבה מירנברג לבית לונדנר - בנדן

עדכונים משולחן הארגון

אנחנו מבקשים מכם שתעדכנו אותנו: בכתובות מייל חדשות (לפורשים לגמלאות ומחליפים כתובת מייל), כתובות בית (לחברים שעוברים לדיר מוגן ולצעירים שמשפרים דיר) וכן מספרי טלפון.

אנחנו מאחלים לבני הדור הראשון בריאות ואריכות ימים. אנא עדכנו אותנו אם מישהו מבני המשפחה נפטר.

אם יש ברשותכם ספרי/פנקסי קהילות מערי זגלמביה ואתם לא מעוניינים בהם יותר מכל מיני סיבות, אנא יידעו אותנו ונשמח לקבל את הספרים/פנקסי קהילות לטובת הארגון. ישנם בני דור שני וגם דור שלישי שמאוד מתעניינים בפנקסים האלה ובהיסטוריה המשפחתית.

נא לפנות לרחל צנטנר בבס, מזכירת הארגון:

rachel.bebes@gmail.com | 03-6779562, 050-852-6567

"the journey was all I dared to hope and beyond"

For as long as I can remember, the Holocaust has always been sort of "zero point" for me. Almost unconsciously, I perceived the human history that preceded it, as something that may not have existed at all. A few years ago, someone asked me a question, of which, to my embarrassment, I did not know the answer. That occasion led me to intensive reading about the Jewish life in Germany at the beginning of the 20th century. During that period, this zero point began to thaw within me. Acknowledging the fact that before this pivotal fracture (alongside wars, illnesses, and other challenges that are almost inherent to human life) a vibrant and rich cultural, intellectual and social life have existed began to arouse my cautious curiosity.

My grandmother, Riva Schorr (Wilder), was born in Bedzin in 1912. She immigrated to Israel with the "Gordonia Youth Movement" in the early 1930's, and passed away in 1987. To the best of my mother's knowledge, my grandmother did not know the specific circumstances, places and dates in which her family members in Poland were gathered to their mothers and fathers during the Holocaust.

Except for one photo of my great grandfather Elkon (Elchanan) Wilder, I do not have any photos of the family in Poland, nor letters or addresses. I have just recently learnt, through Haim Dekel, that my great-grandmother passed away in May 1937 and was buried in the Czeladź cemetery.

On the weekend before the flight, Dani Racotch, who happily volunteered to help me find information, sent me the names of my grandmother's siblings. I headed the journey with very little information, driven by almost "genetic" curiosity and a desire to visit my great grandmother's grave and walk the streets of Bedzin, where my grandmother was born and spent her childhood and youth.

When I signed up for the trip, I did not even know what to expect, but the journey was all I dared to hope and beyond. The group contained 19 women and men from all over Israel, of all ages and different backgrounds, but right at the beginning, a very special sense of mutual partnership and intimacy was created. The kind of intimacy that is usually shared between people who "drank from the same water" as my mother calls it. As a person who is generally interested in history and observing human interactions, the tours and explanations were fascinating to me, each family story of each participant added to my understanding of the richness of pre-Holocaust Jewish life.

Meeting our Polish friends was exciting beyond words. The commitment, creative and educational activity, sense of mission, knowledge, curiosity and not less important - the kindness and humility of Karolina and Piotr Jakoweńko (Brama Cukermana Foundation) and Marcin

Bergier, inspired me and filled me with love and hope.

On the fourth day of the journey, we visited the Czeladź cemetery. After the ceremony we held in honor and memory of Daphna Eldar's father, Ze'ev Liron, it started heavily raining. The group members returned to the bus and I went to look for my great grandmother's tombstone. Rachel, the organization's secretary, told me not to hurry and take as much time as I needed, while Haim Dekel helped me finding the exact location via Whatsapp.

While the rain was heavily pouring, I found myself facing the tombstone of "Itka Wilder," telling myself that I would at least try to light a candle, even if it does not survive for more than one second. Miraculously, the candle remained lit even though there was nothing shielding it. I sent my great grandmother love from my mother and me, and it suddenly came to me that even my grandmother, Itka's daughter, had never actually lit a candle on her mother's gravestone.

As I went on the journey, a friend wished me to "make Life" which in Hebrew means "have fun". On the face of it, wishing me to have fun can seem quite strange considering the nature of the journey, but at the same time it is the most appropriate wish; I came in search of traces of life that were once there, and to bring there something from my own life.

Even though I'm still letting the information and experiences sink into my various forms of being, I'm already thinking about joining the next journeys (and certainly with my mother, who could not join this time).

My deepest thanks go to the Zeglembie organization; Bat-Chen, Daphna & Shimshon for all the arrangements done so professionally and sensitively, to Rachel the secretary of the organization and Dov the Chairman, to the local guides and of course to each and every one of the group members, who will be in my heart forever.

Shana Tova.

Noam Soulcat Sasson, Tel Aviv, August 2019

Czeladź Jewish cemetery

Members of the Zaglembie World Organization,

We are facing the new Hebrew year and I would like to sum up our activities during the last six months.

Two main events took place, other than the current activities during the mentioned period, having influence on our coming operations:

The most influencing event is the big fire (in May 2019) which ravaged most of the Zaglembie forest in Mevo Modi'im. Thanks God the Memorial Site Itself was not damaged. The Keren Hakayemet Le'israel have immediately begun to reconstruct the site and the forest.

The other event was a tour, of a 20 people's group to Zaglembie. During this tour we have met the Mayor of Dabrowa-Gurnitza after more than 3 decades. Moreover we also met the Deputy-Mayor of Sosnowiec who promised to commemorate the Great Synagogue in Dekerta st. in Sosnowiec within a year.

I hope our connections with the local authorities in Zaglembie will strengthen so we can increase memorialization activities there.

I congratulate all of us a good and healthy year and longevity to survivors who are still with us.

Dov Pnini, President
Zaglembie World Organization

Family Roots Exploration Workshop

For the past several months, the WZO's offices in Tel Aviv have held bi-weekly meetings on the study of family roots.

The meetings are accompanied and guided by Danny Rakotch and Haim Dekel.

The purpose of the meetings is to make this subject 'accessible' to members of the organization who are interested, and to help build a family tree and detect information.

So far, ten meetings have been held, and we intend to continue the meetings as the members show interest.

During the sessions, the significant sites for conducting family research, the family history documentation tools, the geography and history of the Zaglembie region are exposed, and the way all these topics are 'connected'.

Participants are discovering lost family relationships, and in some cases the existence of their family's gravestones in some of the area's cemeteries.

Zaglembie World Organization held, on September, its annual 'Rosh Hashana' toast in 'Zionist Of America' house. We were pleased to have, for the first time in many years, so many participants: New arrivals, re-new ones and more...

הנצחה ביד הזיכרון

כל המעוניין להנציח את שמות יקיריו ביד הזיכרון לקדושי זגלמביה במודיעין, אנא העבירו את השמות אל שמשון ישיבץ
טל: 052-5469-888
נא לציין הנצחה -
דוא"ל: jshimshon@gmail.com

Personal Commemoration

We remind you that in the Commemoration Valley in the Modiin Memorial Site, there are still places left for personal commemorations of family members that were perished during the Shoa. One engraved line of commemoration in black marble cost 150\$. Those who wish to commemorate their beloved ones may contact:
jshimshon@gmail.com

קפה זגלמביה

מעט לעת נפגשים בני הדור השני והשלישי
למפגש רעים והרצאה
הודעה על המפגש נשלחת בדוא"ל

לפרטים נוספים: רחל בבס Rachel.bebes@gmail.com

דמי חבר לשנת 2020

הפעילות הרבה של הארגון מחייבת הוצאות כספיות בלתי מבוטלות. הכיסוי הכספי העיקרי בא מדמי חבר העומדים השנה על 200 ש"ח. כל תרומה נוספת תתקבל בברכה.
את דמי החבר ניתן לשלם:

- ישירות לחשבון הבנק: לזכות "ארגון יוצאי זגלמביה", בנק לאומי, סניף 783 הרצליה, מס' חשבון: 34600/62
לאחר התשלום יש לשלוח העתק מההעברה לפקס: 03-6771542 או למייל rachel.bebes@gmail.com
על מנת שנוכל להוציא קבלה.
- באמצעות הדואר בצ'ק לפקודת ארגון יוצאי קהילות זגלמביה, ת"ד - 7799, רמת גן 5217701
אנא, שלמו את דמי החבר כדי שנוכל להמשיך בפעילות החשובה של הארגון. קיומו של הארגון תלוי בכך!

אביב לניצולי השואה

עמותת אביב לניצולי השואה נוסדה בשנת 2007 במטרה להבטיח את מיצוי זכויותיהם של ניצולי השואה בישראל.
העמותה מעניקה יעוץ וליווי אישי לניצולי השואה בנושא מיצוי זכויות ללא תשלום, במטרה לסייע לניצולי השואה לקבל את הזכויות המגיעות להם על פי חוק ולהבטיח שיפור משמעותי במצבם הכלכלי.
שירותי העמותה בקהילה ניתנים בחינם בתוך אמונה כי ניצולי השואה זכאים לקבל את מלוא זכויותיהם מבלי שיגבו מהם תשלום, עמלה או דמי חבר.
טלפון: *5711 דוא"ל: info@avivshoa.co.il

לתרומות: ארגון יוצאי זגלמביה

בנק לאומי, סניף הרצליה מס' 783,
חשבון מס' 34600/62
Zagłębie World Organization,
23 Frishman St., Tel Aviv 63561, Israel
For Contributions: Bank Leumi of Israel,
branch No. 783,
account No. 34600/62

עיצוב והדפסה: דפוס קוניאק, ת"א, **עריכה:** בת-חן בן-עמי סונין, **הפקה:** רחל צנטנר בבס
כתובתנו: רחוב פרישמן 23, תל אביב 6356109, **מייל מנהל אתר האינטרנט:** admin@zeglembie.org
שומרים על קשר: עדכונים אתר - www.zeglembie.org, **ובפייסבוק** - "דור שני ושלישי ליוצאי זגלמביה"

